

Conceptos Evaluables

De la prehistoria hasta los visigodos (S VII)

Idade Antiga

Aula Regia: É a asemblea principal da monarquía visigoda, composta polo rei, os nobres do pazo, algúns duques, condes, bispos,.. Nela tomábanse decisións importantes e tamén interviñan na elección do monarca.

Bárbaros: Os romanos utilizaron este termo para nombrar aos pobos que vivían fora das fronteiras do seu Imperio. As crises do século III favoreceu a penetración de pobos do norte e do leste de Europa no mundo romano. Presionados polo avance de eses pobos provenientes de Asia. As invasións xermánicas terminaron co poder político romano. No ano 476, o último emperador Rómulo Augústulo cae e extinguese definitivamente o Imperio romano de occidente.

Castro: poblado típico da Cultura Castreña entre os séculos V aC e II dC. Dase en todo o noroeste peninsular. Polo xeral, sitúase en lugares altos ou promontorios. Están amurallados e no interior, as vivendas son de planta circular ou elíptica. Non teñen organización urbanística.

Conventus (xurídicos): división dunha provincia romana na que podía administrarse xustiza. Se mantivo con visigodos.

Economía predadora: baséase na caza, a pesca e a recolección de froitos silvestres. É propia do Paleolítico.

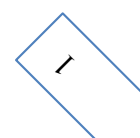
Guerras cántabras: Última etapa da conquista da península Ibérica por parte de Roma. Foi dirixida persoalmente por Augusto e tivo lugar entre o 29 e o 19 aC. Tiña como obxectivo someter os pobos do norte e nordés da península (ástures, galaicos, cántabros e vascóns).

Megalitismo: son monumentos funerarios colectivos ou rituais realizados con grandes rochas (megálitos). Hai de varios tipos: pedrafitas (menhires), dolmenes e mámoas. Son características do III milenio aC. O megalitismo asóciase ao final do Neolítico e o comezo da Idades dos Metais (cobre e bronce).

A Idade Media (S VIII ata o S XV)

Carta de poboamento: Foron a orixe dos futuros foros locais, e consistían nun documento no que o rei ou o señor fixaba as normas para o establecemento dos habitantes e a organización política dun lugar, especialmente nas zonas de repoboación. Adoitaban conter privilexios para quen quixeran poboar tales rexións, para así incentivar a ocupación das terras de fronteira. No século XI a acción repoboadora difundiu a concesión de foros, o de Sepúlveda serviu de modelo a moitas vilas e cidades

Foro: Lei privada concedida polo rei, durante a repoboación, a unha cidade amurallada ao o seu alfoz (concello) durante os séculos XI ao XIV. Na devandita lei recoñecía unha autonomía administrativa, militar e unhas particularidades fiscais e xudiciais. Durante os séculos XVII, XVIII e XIX denomínanse tamén como foros ás particularidades administrativas, xudiciais e políticas dos reinos da Coroa de Aragón, Nava-

rra e País Vasco.

Manso: O manso eran as terras asignadas polo señor dun dominio a un colono (de condición libre ou servil) coa obrigación da súa posta en cultivo. e o pago dunhas rendas, que adoitaban ser en especies ademais de prestacións persoais (colaborar en seméntalas ou colleitas do señor, ...).

Marca Hispánica: Era o territorio comprendido entre a fronteira político-militar do Imperio Carolinxio con Al-Ándalus (ao sur dos Pireneos), desde finais do século VIII hasta súa independencia efectiva en diversos reinos e condados. Non tiña unha estrutura administrativa unificada propia.

Mesta: Asociación de gandeiros de ovellas meiriñas transhumantes fundada por Afonso X en 1273. Tiñan privilexios reais para o transitar por camiños protexidos (cañadas reais ou canellas), para a utilización dos pastos dos montes, ... Os seus privilexios foron aumentados. Os maiores propietarios eran os nobres e as xerarquías eclesiásticas (diocese, abadías e ordes militares). Tiñan preeminencia sobre os intereses dos agricultores e os seus privilexios desaparecerán no século XVIII. Desaparece en 1837.

Mozárabe: É ou termo que se utiliza habitualmente para designar aos cristiáns que vivían en territorios de al-Ándalus.

Mudéxar: Musulmán que vive nos reinos cristiáns durante a Idade Media.

Tras as conquistas, por parte de Aragón e Castela, dos reinos de taifas musulmáns, os diferentes reis, trataron de evitar que os musulmáns abandonasen o territorio xa que eran moi bos artesáns e traballadores e por iso respectaron as propiedades, as mesquitas, as leis e autoridades. A partir do século XIII obrigábaselles a vivir fóra das murallas. Eran numerosos en Aragón e Valencia.

Parias: Tributos pagados polos reis de taifas aos reis cristiáns peninsulares. Pagábanse en ouro. Teñen grande importancia a partir do século XI porque era practicamente a única ruta de entrada de ouro en Europa.

Presura: Repoboación efectuado polos reis, nobres e clero na zona ao norte do Douro durante os séculos IX e X. Concedíase unha “xugada” de terra (medida de superficie que equivale á terra que un home pode traballar nunha xornada) aos repoboadores, labregos, que debían permanecer un ano polo menos nas súas terras. Dará lugar a pequenos propietarios.

Taifas: desde a descomposición do Califato de Córdoba formáronse, na península, diferentes Estados andalusís que reciben o nome xeral de “Reinos Taifas o de Taifas”. Eran reinos independentes que as veces loitaban entre si. Aínda que a etapa dos primeiros reinos de estendese entre 1031 e 1090, tamén utilízase o termo para referirse aos diferentes Estados andalusís tras as crises dos imperios almorábide e almohade (segundas e terceiras taifas, respectivamente). O reino Nazarí de Granada tamén é, tecnicamente, unha taifa.

Capitulacións: Acordos asinados entre monarcas cristiáns e cidades musulmáns conquistadas. No acordo estipulábanse as condicións de vida dos cidadáns que permanece-

ran na cidade (dereito aos seus bens, mantemento da súa relixión, mesquitas e mesmo as súas leis).

A comezos da Idade Moderna, os reis adoitaban facer capitulacións con un particular para levar a cabo determinadas empresas. O rei achegaba unha parte do capital e o particular a outra parte e comprometíase a levalo a termo. Son numerosas as capitulacións para a conquista de América.

A Idade Moderna (séculos XV ata o XVII)

Consello: Órgano de goberno da monarquía hispánica do século XV ao XVIII. Durante o reinado dos Reis Católicos creáronse o Consello de Castela, Aragón, Facenda, Inquisición... posteriormente crearíase o de India. O consello estaba composto por unha serie de letrados, avogados e nobres que asesoraban o rei sobre asuntos concretos. A decisión executiva descansaba sempre no monarca.

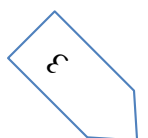
Converso: aqueles xudeus que se converteron ao cristianismo, así como aos seus descendentes. Os conversos foron discriminados en España durante a Idade Moderna por unha banda da sociedade española (adoitábaselles chamar cristiáns novos, marranos,...). A situación dos conversos levaría á implantación da Inquisición española. eran de clase urbana, destacando entre a burguesía económica e intelectual e unha seria competencia para os cristiáns vellos á hora de ocupar determinados cargos públicos e de exercer determinadas profesións.

Gran Armada ou tamén Grande y Felicísima Armada: É o termo que se utiliza habitualmente para designar a unha frota naval que en 1588, e dentro da chamada Guerra Anglo-española de 1585-1604, foi mandada polo rei Felipe II de España para a invasión de Inglaterra, gobernada entón por Isabel I, co obxecto de derrocalá, instaurar na illa de novo o catolicismo, evitar a axuda de Inglaterra á independencia dos Países Baixos (por entón baixo dominio español) e sufocar os ataques piratas ingleses ás expedicións marítimas españolas e as súas colonias.

Morgado: era un sistema de repartición de bens que beneficiaba ao maior dos fillos, de forma que o groso do patrimonio dunha familia non se diseminaba, senón que só podía aumentar. Foi regulado mediante as Leis de Toro en 1505. A súa función era controlar o fraccionamento dos bens dun nobre que producían as herdanzas e as vendas, como un medio de manter o seu poder económico. Algunhas familias da burguesía castelá acolléronse tamén.

Comezaba coa vinculación dun solar ou casa solar. Ás veces, estes vínculos incluían os títulos nobiliarios, mentres que a todos os excluídos do morgado províaselles dalgunha maneira a condición de fidalgos. A institución contemplaba a posibilidade de engadir novos bens ao vínculo, pero os bens xa vinculados non poderían ser enaxenados nin repartidos en herdanza. Non desapareceu totalmente até 1841.

Mourisco: Cristián de orixe musulmá que mantén costumes, lingua e aparencia externa propias dos musulmáns. Durante o reinado dos Reis Católicos obrigouse á conversión masiva dos musulmáns. Os mouriscos protagonizaron revoltas contra Filipe II nas Alpujarras. Foron expulsados definitivamente en 1609 por Filipe III.

Terzos: Durante os séculos XVI e XVII e baixo a casa de Austria, eran unha unidade militar do exército español. Foron famosos pola súa actuación nas guerras de Flandes e Italia, formando a elite das unidades militares da época.

Unión de Armas: proxecto do Conde Duque de Oliveirais que pretendía crear unha reserva de 14.000 soldados para a defensa dun posible ataque exterior. Estipulábase unha achega de homes de todos os reinos peninsulares, Flandes, Milán e Sicilia. Esta política, que pretendía unha repartición máis equitativa dos gastos militares entre Castela e os demais reinos, ocasionou fortes protestas e preparou o camiño para as revoltas de 1640.

Valido: Favoritos dos reis na Europa do século XVII, en especial dos Austrias en España, que posúen dúas calidades básicas: ser persoas próximas ao rei, da súa total confianza, e converterse en árbitros da política e xefes de goberno. Foron membros da nobreza que consolidaron a idea dunha monarquía absoluta.

Xuntas do Reino de Galicia: é un órgano de representación propiamente galego. Aparece por primeira vez en 1500 e o constituirán os delegados representantes das 7 provincias. É un órgano que non ten poder executivo pero sobre el recae o derrame das peticións reais (levas, doazóns, ...) así como presentar perante os monarcas os desexos e preocupacións dos galegos. Os membros das Xuntas soen ser parte da oligarquía galega e interviña nos repartos fiscais. Foi desmantelada por real decreto no 1834.

Século XVIII:

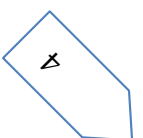
Antigo Réxime: É o sistema de organización política (Absolutismo), social (estamentos), económica (predominio do sector agrario e mercantilismo) e poboacional (estancamento demográfico) que rexe nos gobernos europeos antes da revolución Francesa e as revolucións burguesas do século XIX.

Catastro de Ensenada: Desde 1749 ata 1754, realizouse, nos 15 000 lugares con que contaba a Coroa de Castela (entre os que non se atopan os das provincias vascas, por estar exentas de impostos), un minucioso rexistro a gran escala de seus habitantes, propiedades territoriais, edificios, gandos, oficios, rendas, incluíndo os censos; incluso das características xeográficas de cada poboación. Foi ordenada polo rei Fernando VI a proposta de seu ministro o marqués de la Ensenada e recibe hoxe o nome de **Catastro de Ensenada**.

Crise de subsistencia: termo utilizado para denominar as crises económicas do Antigo Réxime. Se caracterizaban pola subida dos prezos dos produtos agrarios a consecuencia das malas condicións climáticas, das pragas ou das guerras. Esta subida de prezos incidía negativamente na alimentación da poboación e nas condicións de vida e, en ocasións a fame estendíase xerando mortaldades catastróficas.

Decretos de Nova Planta: Leis orgánicas dadas por Filipe V tras a Guerra de Sucesión (1700-1714) polas que se abolen os dereitos políticos (foros) dos países da antiga Coroa de Aragón. Así mesmo créase un sistema político administrativo centralista que suprime o sistema federalista dos Austrias.

Despotismo Ilustrado: É o apoio da monarquía á Ilustración e que caracteriza o reinado de Carlos III. A maioría dos ministros deste rei foron ilustrados e deron un importante

impulso a la política reformista dos Borbóns: expedicións científicas, creación de academias, Sociedades Económicas de amigos do País ou as Novas Poboacións.

Ilustración: Movemento cultural que se difundiu por Europa no século XVIII. Defendía os principios da razón, a ciencia e a educación como medios para lograr a felicidade e o progreso humano. A obra fundamental que recolle seus principios foi a Enciclopedia, que comezouse a publicar en 1751. Entre seus principais representantes estiveron: Rousseau, Montesquieu e Voltaire.

Motín de Esquilache: foi unha revolta que tivo lugar en Madrid en marzo de 1766, sendo rei Carlos III. A historiografía actual o interpreta como un movemento popular espontáneo, pero cunha instrumentalización política evidente en medio dunha loita polo poder polos que rexeitaban aos ministros italianos do rei. A mobilización popular foi masiva e chegou a considerarse ameazada a seguridade do propio rei. A máis evidente consecuencia política do motín foi un cambio de goberno que incluía o desterro do marqués de Esquilache, o principal ministro do rei, ao cal os amotinados culpaban da carestía do pan, e que se fixo impopular pola prohibición dalgunhas vestimentas (chapeus e capas).

Paz de Utrecht: Firmado en 1713 polo que poñíase fin á guerra de Sucesión española. Felipe V, neto de Luís XIV, foi recoñecido rei de España ca condición de renunciar aos seus dereitos á coroa francesa. Ademais, España tiña que ceder os territorios de Flandes, así como as posesións españolas na península italiana a Austria e Saboia. Xibraltar e a illa de Menorca foron para Gran Bretaña, xunto co monopolio por trinta anos do comercio de escravos nas colonias españolas.

Propiedade vinculada: Forma de chamar aos bens fixados a perpetuidade a unha institución ou familia e que non poden ser vendidos nin alienados. É un tipo de réxime de propiedade característico do feudalismo. Pódense distinguir como propiedade vinculada: os bens da Igrexa, os bens dun feudo ou señorío, os bens dos patrimonios familiares ou morgados, os bens comunais e os suxeitos a institucións de beneficencia.

Regalismo borbónico: política dos monarcas Borbóns que tentaba poñer límites á influencia da Igrexa. Consistía fundamentalmente en obter o dereito a intervir nalgúns aspectos da vida interna da Igrexa coma designar cargos eclesiásticos en España ou recadar rendas

Século XIX:

Afrancesados: Termo utilizado para designar aos españois que defendían ás ideas da Revolución Francesa e apoiaban ao goberno de Xosé I Bonaparte (1808- 1813) para rematar co Antigo Réxime en España durante a Guerra de Independencia.

Alfonsinos: Grupo monárquico encabezado por Cánovas del Castillo, partidarios da restauración monárquica na persoa de Alfonso de Borbón, fillo de Isabel II, máis tarde entronizado como Alfonso XII.

Abdicación de Baiona: Renuncia ao trono de España de Fernando VII e de Carlos IV a favor de Napoleón na cidade de Baiona o 30 de abril de 1808. Este último a súa vez proclama rei de España a seu irmá Xosé, que reúne a algúns españois nunhas "Cortes" que votarán ao novo monarca e logo redactarase a constitución de Baiona tamén coñecida como o Estatuto de Baiona.

Aranjuez, Motín de (1808): Asalto do palacio de Manuel Godoy instigado polo príncipe de Asturias, Fernando. A consecuencia do motín foi a renuncia de Carlos IV á coroa a favor de seu fillo Fernando e o fin do favorito Godoy.

Caciquismo: Práctica electoral "viciada" creada durante a Restauración Borbónica (1875-1923). Baseábase na existencia de personalidades (Caciques) que controlaban os votos dunha circunscrición electoral mediante a utilización da forza, as ameazas, a corrupción e os favores administrativos. Chegaron a controlar a vida política local e provincial.

Cantonalismo: Durante a Iª República Española (1873-1874) os republicanos federais mostráronse partidarios de construír un Estado democrático a partir dos concellos e bisbarrias. En moitos deles proclamouse a independencia política e asumiron a soberanía. A estes concellos independentes denominóuselles cantóns. O cantón que máis tempo resistiu foi o de Cartaxena.

Concordato: tratado de dereito público internacional entre un Estado e a Santa Sede. Os representantes do papa e do correspondente Estado poden firmar acordos sobre asuntos eclesiásticos (por exemplo, a financiación do culto, o nomeamento de cargos da Igrexa, o ensino) ou simplemente regular as relacións entre ambas partes. En España na época contemporánea asináronse en 1851, 1953 e 1979.

Constitución: conxunto de leis ou principios fundamentais que regulan as grandes liñas do comportamento e do procedemento dos poderes públicos e das relacións entre estes e os cidadáns. Os principios que establece a constitución son superiores a todas as normas legais existentes. Son un fenómeno político moderno que xurde a partir das revolucións burguesas. As constitucións actuais emanan da soberanía popular exercida a través de seus representantes nas Cortes ou Parlamentos. Xeralmente exprésanse nun documento escrito, aínda que hai casos de constitucións non escritas, consuetudinarias, como a de Inglaterra.

Cortes de Cádiz (1810-1814): asemblea política que se reuniu en Cádiz durante a Guerra de Independencia española. Foi convocada polo Consello de Rexencia sen ter en conta os estamentos. Reuníronse nunha cámara única para restablecer a constitución da monarquía, xurando a soberanía nacional e declarando a abolición da monarquía absolutista.

Desamortización: Lei pola que se destrúe a vinculación dos bens inmobles, xa sexa civís (morgados), eclesiásticos ou públicos (do Estado ou Concellos). Significa quitar as propiedades ás "mans mortas" e convertelas en propiedades privadas. En España as máis importantes son: Mendizábal (1836) e Madoz (1854).

Encasillado: Durante a Restauración Borbónica (1875-1923) cando nunha circunscrición electoral só se presentaba un candidato, este quedaba automaticamente elixido. Os partidos conservador e liberal poñíanse de acordo para evitar as confrontacións electorais libres.

Estatuto de Baiona ou Constitución de Baiona: foi promulgado por Xosé I Bonaparte en 1808 na cidade de Baiona. É unha carta outorgada que facía as veces dunha constitución. Nela se declaraba a España como unha monarquía hereditaria na familia de Napoleón. O monarca era o centro do poder político, pero tiña que respectar os dereitos dos cidadáns. As cortes elaboran as leis e aproban os presupostos.

Estatuto Real: Carta outorgada en 1834 pola rexente María Cristina, baixo o ministerio de Martínez de la Rosa. Se fundamenta nas leis tradicionais da monarquía, impondo

un réxime baseado na soberanía conxunta do rei e das Cortes. Seu carácter conservador provocou o rexeitamento da meirande parte dos liberais e tampouco satisfizo aos absolutistas, que seguiron apoiando a causa carlista.

Krausismo: Sistema ético e de pensamento filosófico. Seu orixe é a filosofía do alemán Krause e caracterízase por un panteísmo idealista. Se introduciron en España por mediación de Giner de los Ríos, quen o difundiu polas aulas da Universidade de Madrid, desde onde estendeuse a diversos sectores intelectuais.

Lei de Bases: Aprobada en decembro de 1868, foi a orixe da expansión mineira a finais do século XIX, pois concedía as minas a perpetuidade a cambio dunha tributación pública de pouca contía. Súa aplicación coincidiu coa aprobación dos aranceis de 1869 para extraer minerais en bruto e exportalos aos países industrializados.

Ludismo: Movemento preconizado por Ned Ludd, no cal achacaba todos os males dos obreiros ás máquinas, propoñendo súa queima e destrución. É unha das primeiras actuacións do movemento obreiro. En España tamén se introduciu protagonizando incendios de fábricas en Barcelona - a de Bonaplata - e en Alcoi, entre outros lugares.

Manifeso dos Persas: En 1814 á volta de Fernando VII un grupo de deputados partidarios do Antigo Réxime dirixíronlle un manifesto co propósito de que abolira a Constitución de 1812. O nome ven polo encabezamento que dicía "É costume dos persas..." reclamando a necesidade de restaurar a orde.

Manifeso de Sandhurst: foi un manifesto de carácter político firmado el 1 de decembro de 1874 polo entón príncipe de Asturias Alfonso de Borbón (rei Alfonso XII de España), mentres se encontraba no exilio. No documento mostraba súa disposición para converterse en rei e partidario dunha monarquía parlamentaria de dinastía histórica. Foi redactado polo político Antonio Cánovas del Castillo.

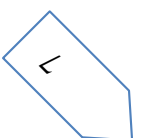
Mans mortas: Nome que se daba en España aos propietarios que tiñan un patrimonio que non se podía vender. Por extensión, tamén se chamaba así o propio patrimonio. Este é o caso das grandes propiedades improdutivas que tiñan as igrexas, mosteiros, algúns nobres e os concellos.

Milicia Nacional: Institución de carácter cívico-militar establecida por primeira vez na Constitución de 1812. Tiña coma fin a defensa do réxime liberal. Se organizaba por provincias. Os recrutados eran varóns de entre trinta e cincuenta anos, durante un período de oito anos. Só estaba en activo cando as circunstancias do país o requirían. Tivo un carácter liberal-progresista o que fixo que fora disolta nos períodos de goberno absolutista ou moderado.

Nacionalismo: Ideoloxía e movemento político que parte da consideración de que toda nación (comunidade étnica, cultural, lingüística) pode aspirar a constituír unha organización política propia. O nacionalismo xurde no século XIX coas revolucións liberal-burguesas. En España o concepto de nación española como suxeito político aparece na Constitución de 1812, e a finais do século xorden os nacionalismos catalá, vasco e galego.

Paz de Zanjón: Tratado de paz que puxo fin á guerra dos Dez Anos que mantivo España contra os rebeldes cubanos. Firmouse en O Zanjón o 10 de febreiro de 1878 polo xeneral Martínez Campos e unha comisión de cubanos.

Pragmática Sanción de 1830: Lei elaborada por Carlos IV en 1789 e posta en vigor por Fernando VII en 1830 pola que se anulaba a Lei Sálica. Esta lei permitiu o acceso ao poder de Isabel II.

Primeira República: Réxime político que se estableceu en España desde o 11 de febreiro de 1873 hasta o 3 de xaneiro de 1874. Foi determinado polas Cortes reunidas en Asemblea Nacional ao abdicar Amadeo I. A vida da I República foi difícil e breve polas diferenzas ideolóxicas que había entre a minoría republicana que se impuxera: Pi i Margall defendía unha república federal; Castelar, unha conservadora; Salmerón, unha república radical pero unitaria; Pavía, unha autoritaria e militar; o pobo, unha federación comunista de estados autónomos. Seu fin tivo lugar despois da disolución das Cortes de forma violenta polo xeneral Pavía en 1874.

Pronunciamento: Ameaza militar que pretende o cambio do goberno. Iníciase con manifestacións (discursos, publicacións, panfletos, etc.) que pretenden cambiar a acción de goberno. Se non se consegue prodúcese a sublevación militar e o golpe de Estado. O primeiro pronunciamento en España foi o de Rego en 1820 e o último o de Miguel Primo de Rivera en 1923. Foron moi numerosos ao longo do século XIX.

Pucherazo: Dinse da manipulación dos resultados electorais ou cambio e amaño das cifras de votos para gañar as eleccións. Esta relacionado coa coacción física, psíquica e económica que utilizaban os caciques para conseguir os resultados electorais. Con estas prácticas conseguían situar ao encasillado no parlamento (encasillado: político que se lle coloca nunha circunscrición ou casilla e que os caciques encárganse de que saia elixido. Moitas veces, o encasillado non tiña ningunha relación coa zona presentada).

Quintas: sistema de reemprazo imposto para prestar o servizo militar obrigatorio. Se efectuaba mediante o sorteo dos mozos. No século XIX súa abolición foi unha das principais reivindicacións dos movementos revolucionarios, pero as guerras carlistas e a de Cuba impediron súa supresión por parte dos gobernos liberais. Desde 1851 autorizouse a redención mediante o pago dunha cantidade en metálico, o que permitía eludir o servizo aos fillos das familias ricas e exacerbou as protestas das clases populares.

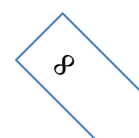
Restauración española (1875-1923): Restablecemento da dinastía borbónica na persoa de Alfonso XII, fillo de Isabel II, quen perdera o trono pola revolución de 1868. Abarca o reinado de Alfonso XII (1875-1885), a rexencia de María Cristina e o reinado de Alfonso XIII.

Rexeneracionismo: Termo que aparece en España a finais do século XIX para englobar os proxectos críticos co sistema da Restauración e denuncian os problemas políticos, sociais e económicos que afectaban a España. É un movemento da pequena e mediana burguesía, marxinal do poder pola oligarquía dominante, que tomará protagonismo a partir do "desastre" de 1898. Un dos seus maiores representantes será o economista Xoaquín Costa.

Rexencia: período no cal, nunha monarquía, a xefatura do Estado é exercida por unha institución ou persoa que substitúe ao titular, por estar temporalmente incapacitado ou por ser menor de idade.

Sistema de quenda: É a alternancia no goberno dos partidos dinásticos. A entrada no goberno do partido liberal ou conservador non dependía das eleccións senón da decisión do rei en función dunha crise política. A consolidación da quenda ou alternancia pacífica tivo lugar en 1885 co Pacto do Pardo á morte de Alfonso XII.

Soberanía nacional: Principio liberal segundo o cal o poder reside na nación, considerada como o conxunto dos cidadáns, e expresase na súa vontade colectiva. Este principio opónse á monarquía absoluta é considerada por Rousseau no Contrato Social. En España, se introduce na Constitución de 1812.

Trienio Liberal (1820-1823): Período de tres anos nos que Fernando VII foi monarca constitucional. O pronunciamento do tenente coronel Riego en Cabezas de San Juan en 1820 obrigou ao rei a xurar a Constitución de 1812 e a formar un novo goberno, que proclamou unha amnistía e convocou eleccións.

Sufraxio censatario e universal: sistema electoral baseado no dereito a voto so á parte da poboación que contara con certas características precisas (económicas, sociais ou educacionais) que lle permitira estar inscrita nun "censo electoral". O sufraxio censitario contraponse ao sufraxio universal, que no establece condicións salvo maioría de idade e a cidadanía (aínda que hasta o século XX limitábase ao sufraxio masculino).

Tratado de Valençay: acordo firmado en decembro de 1813, polo que o emperador Napoleón I ofrecía a paz e recoñecía a Fernando VII como rei de España, como consecuencia das derrotas sufridas na Guerra da Independencia e, especialmente, do deterioro progresivo do exército francés e da moral dos soldados polo continuo acoso das tropas españolas e inglesas e da guerrilla española.

Unión Liberal: partido político organizado polo xeneral O'Donnell en 1858. Formado polos elementos máis progresistas do Partido Moderado e polos máis conservadores do Partido Progresista. Defendían a soberanía nacional, a monarquía Constitucional, a responsabilidade ministerial, a organización do exército e as reformas administrativas. Gobernou varias veces entre 1850-1868 e tomou parte na Revolución de Setembro de 1868.

Século XX:

Agrarismo: foi un movemento reivindicativo de masas no cal o campesiñado participou activamente a través das sociedades agrarias e de sindicatos agrícolas no primeiro terzo do século XX. É o termo co que se denomina a organización dos labregos en sociedades agrarias ou en sindicatos agrícolas en Galiza a fins do século XIX e sobre todo a partir de 1907 cando apareceu Solidaridade Galega que axudou a dinamizar o movemento. Os obxectivos do agrarismo era a loita contra o sistema foral, o cal obrigaba ao campesiñado a pagar rendas abusivas, e contra o caciquismo ademais de promover a renovación técnica do sector agrario galego. A súa pretensión era convertérense en propietarios plenos das terras que traballaban.

Aperturistas: Membros do franquismo que consideraban, durante os últimos anos do réxime, que España necesitaba certas reformas políticas que permitiran certo grao de participación política aos cidadáns. Serán protagonistas, entre outros, da Transición.

Autarquía: Etapa económica durante o franquismo entre 1939 y 1959. Se pretendía lograr a autosuficiencia económica coa substitución do mercado, a intervención xeneralizada da Administración, a explotación dos produtos nacionais e a configuración dun tecido industrial suficiente como para depender o menos posible de outros países. Os resultados foron calamitosos con fame hasta 1941, o racionamento hasta 1951 e o desabastecemento.

Bienio Negro: Etapa entre 1933 e 1936, na II República española, cun goberno de dereita presidido polo partido radical e co apoio da CEDA, que supuxo o desmantelamento das reformas que protagonizara o goberno progresista. Exerceu unha dura represión á revolución que organizou en Asturias e Cataluña en 1934. Volveu a subvencionar o culto católico, paralizouse a reforma agraria e se fixou a devolución de as terras a seus an-

tigos propietarios. Os escándalos financeiros e a corrupción debilitaron á coalición, provocando novas eleccións en 1936.

Brigadas Internacionais: Unidades militares creadas durante a Guerra Civil Española compostas fundamentalmente por voluntarios estranxeiros. Están presentes en todas as grandes batallas dende novembro de 1936 a novembro de 1938. Nelas terán moita forza os comunistas.

CEDA: Confederación Española de Dereitas Autónomas. Asociación electoral política nacida na IIª República Española (1931-1939). Representaba a burguesía máis conservadora e oposta ás reformas económicas e sociais. O seu líder foi Gil Robles.

Comité de no Intervención: Formado por un grupo de países europeos co o obxectivo de que a Guerra Civil española (1936-1939) non supuxera a xeneralización do conflito en Europa. Velaba pola vixilancia e prohibición de entrada de armamento e material bélico que alargaran o enfrontamento. Non supo impedir a axuda de Alemaña e Italia ao bando sublevado e da URRS á República. Se considera unha inxustiza que a un goberno lexítimo e democrático como o da II República se lle impedira pedir ou procurar axuda para súa autodefensa.

Contubernio de Munich: Nome pexorativo que se deu para ridiculizar nos medios de comunicación franquistas ao Congreso do Movemento Europeo de Xuño de 1962. Á devandita reunión asistiran de xeito visible moitos españois de adscripción política liberal ou democristián que dentro de España non exercían unha labor de oposición ao réxime demasiado agresiva, xunto con figuras do exilio republicano (Salvador de Madariaga). Alcanzou máis repercusión aínda porque produciu a represión política máis sonada da oposición non de esquerdas durante todo o franquismo (detencións e algúns destellos temporais).

Corporativismo: Teoría económico-social que propicia a formación de organizacións de obreiros, patróns e profesionais por sectores de produción, manexados por grupos ou clases que dominan o Estado. Aínda que o seu orixe estivo nos movementos obreiros e sindicais do século XIX, seu auxe se produciu no período de entreguerras dentro dos réximes totalitarios. En España adoptouse pola Falanxe e o franquismo.

Democracia orgánica: sistema político do réxime franquista, que introducía a participación dos cidadáns a través da familia, o sindicato vertical, o concello e outras corporacións. A expresión era un eufemismo que, na práctica, encubría a desaparición do sistema democrático e do principio de soberanía nacional.

Desarrollismo ou Desenvolvemento: Etapa económica do réxime franquista entre 1959 e 1975. Mediante a apertura de fronteiras á inversión estranxeira e ao comercio, a devaluación da peseta con respecto ao dólar, a remesa de emigrantes e unha conxuntura internacional favorable, España foi quen de experimentar un crecemento económico moi significativo a costa de unha crecente inflación, salarios moi baixos e danos ambientais irreparables.

Desastre de Annual: No verán de 1921 e dentro da Guerra de Marrocos, as tropas españolas embarcáronse nunha acción mal planificada dirixida polo xeneral Silvestre. O enfrontamento coas cabilas rifeñas concluíron cunha retirada desordenada e a masacre das tropas españolas que ocasionou máis de trece mil mortos, entre eles o xeneral Silvestre.

Directorio Militar: Goberno militar creado polo ditador Miguel Primo de Rivera e que durará dende 1923 a 1926. A preocupación fundamental foi o problema

da Guerra de Marrocos e o mantemento da orde pública (evitar as folgas e perseguir os sindicatos anarquistas).

Estraperlistas: Individuos que se aproveitaban do racionamento na etapa autárquica, almacenando produtos, para vendelos no mercado ilegal -negro- nos momentos de maior desabastecemento, conseguindo rápidos e importantes beneficios.

Expediente Picasso: é o nome co que se coñece ao informe redactado polo xeneral Picasso, para coñecer os feitos acontecidos no chamado Desastre de Annual (1921) e que salpicaron ao rei Alfonso XIII.

FAI (Federación Anarquista Ibérica): Tendencia radical da CNT durante a segunda república que conseguiu facerse co poder na central anarquista. Súa postura habitual de "guerra aberta contra o Estado" foi unha das causas da debilidade, inestabilidade e caída da Segunda República. Durante a Guerra Civil conseguiu gran poder e era partidaria de compatibilizar a guerra coa revolución.

FET das XONS: Partido político creado por Franco e Montañés Suñer en 1937. Para evitar as disensións internas no seo do bando antirrepublicano, optouse por unificar as principais forzas que apoiaban os exércitos sublevados. Unificouse os falanxistas e os carlistas (tradicionalistas) baixo a única autoridade de xeneral Franco. Aos líderes falanxistas e carlistas que se opuxeron xulgóuselles, expulsou e desterrou (Hedilla, Fal Conde)

Fronte Popular: Coalición de partidos republicanos de esquerdas (PSOE, PCE), e de centoesquerda (Esquerda Republicana) que se uníon en 1935 fronte á coalición de dereitas (CEDA). Obtiveron o apoio electoral dos abstencionistas anarquistas ante o perigo fascista que podía significar o triunfo das dereitas.

Venceron nas eleccións xerais de febreiro de 1936 que vai significar o enfrontamento definitivo en España, que desembocará no estalido da Guerra Civil en Xullo de 1936.

INI: Instituto Nacional de Industria creado en 1941 durante plena euforia autárquica, para dirixir o proceso de industrialización de España mediante a creación de empresas, a maioría cun forte compoñente estratéxico, para que foran a base do tecido industrial español. A creación de empresas era o obxectivo, sen reparar na súa viabilidade e custos. As máis significativas foron: IBERIA. ENDESA (Electricidade), SEAT, ENASA (Automoción) e ENSIDESA (Siderurxia).

Inmobilistas: Máis coñecido como o "búnker", era o termo que englobaba a todos os membros do franquismo, que durante os últimos anos do réxime e a transición, defendían o mantemento dos principios ideolóxicos franquistas a toda costa, endurecendo a represión e incluso alentando o golpe de estado e o terrorismo da dereita.

IRA.: Instituto para a Reforma Agraria. Organismo creado para aplicar a Lei da Reforma Agraria de 1932, era o que realizaba os estudos para a expropiación, as indemnizacións correspondentes e asentaba ás familias de campesiños. Tivo moi reducida vida ante a carencia de recursos e a posterior dimisión do goberno reformista en 1933.

Leis fundamentais: Conxunto de disposicións legais que desde a Guerra civil vanse promulgando para institucionalizar o novo réxime, adecuando a linguaxe ás conveniencias do momento mentres que os contidos cambian moi pouco. Son as seguintes:

- **Lei de Responsabilidades Políticas:** 1939. Permitía a os tribunais mixtos, formados polo exército, o poder xudicial e a Falanxe, a aplicación de penas a per-

soas vinculadas a partidos de esquerdas, o que supón unha limpeza ideolóxica: presos políticos e execucións tras a vitoria do bando nacionalista na Guerra Civil española.

- **Foro dos Españóis: 1945.** Só en aparencia era unha declaración de dereitos. O texto fixaba un sistema autoritario, confesional, con dereitos limitados e excluíntes para os que opoñíanse ao réxime.
- **Lei de Referendum: 1945.** Establecía que os españois podían ser consultados individualmente en forma de plebiscito nacional, sempre por decisión de Franco e para someterlles cuestións de Estado. A manipulación do escrutinio era evidente ao non garantirse sistemas de prevención, vixilancia e transparencia.
- **Lei de Sucesión na Xefatura do Estado: 1947.** España se declaraba Reino de acordo coa súa tradición monárquica. A Franco se lle confirmaba como xefe vitalicio do Estado e se lle reservaba o dereito a nomear sucesor.
- **Lei de Principios do Movemento Nacional: 1958.** Recoñece como único partido a Falanxe Española Tradicionalista. O termo Movemento Nacional acaba xeneralizándose como concepto que engloba a ideoloxía e institucións do réxime franquista.
- **Lei Orgánica do Estado: 1966.** Con esta Lei pretendía unha refundición lexislativa do franquismo mediante a unión de elementos dispersos de textos anteriores e a depuración dalgunhas de súas connotacións totalitarias. Esta lei trouxo algunhas novidades, como a separación dos cargos de xefe do Estado e presidente do Goberno, aínda que isto non se fixo efectivo hasta 1973, con o nomeamento de presidente do Goberno de Carrero Blanco.

Lei para a reforma política: A Lei para a Reforma Política foi o instrumento xurídico que permitiu articular a Transición española do réxime ditatorial do franquismo a un sistema constitucional democrático. Foi aprobada o 18 de novembro de 1976 polas Cortes franquistas, recibindo o apoio de 435 dos 531 procuradores (81 % a favor), e sometida a referéndum o 15 de decembro posterior, cunha participación do 77 % do censo e un 94,17 % de votos a favor. Tiña carácter de Lei Fundamental, sendo a última das Leis Fundamentais do Reino.

Lexión Cóndor: Unidade militar de aviación enviada pola Alemaña Nazi en axuda da sublevación do xeneral Franco. Participou en todas as grandes batallas da Guerra Civil (1936-39). É responsable do bombardeo e destrución de Guernica (abril de 1937). Foi unha unidade de adestramento da aviación alemá que participou na IIª Guerra Mundial (1939-45).

Maquis: Guerrilleiros que actuaron nos sistemas montañosos de España. Eran ex combatentes republicanos españois, que tentan derribar o goberno franquista, alentados por el PC y la CNT-FAI e esperanzados en conseguir o apoio dos países aliados. Foron vencidos e dispersos polo exército de Franco, desaparecendo en 1950.

Marcha verde: Marcha de marroquís sobre a fronteira co Sáhara español, organizada polo rei de Marrocos, Hassan II, en 1975, coa fin de presionar a España para que abandonara o Sáhara occidental. O réxime franquista en plena crise entregouse llo a Marrocos e a Mauritania sen respectar as aspiracións dun amplo sector dos saharauís que desexaban unha independencia; sector liderado polo Fronte Polisario.

Milicianos: corpos de voluntarios, procedentes xeralmente de partidos ou sindicatos, que espontaneamente se organizaron e armaron para a defensa da República fronte á

sublevación militar del 18 de xullo de 1936. O Goberno tentou integralos como unidades regulares do exército. Os comunistas apoiaron plenamente esta regularización, mentres que os grupos anarcosindicalistas preferiron actuar en unidades propias.

Nacional-catolicismo: É o nome co que se coñece unha das sinais de identidade ideolóxica do franquismo. A súa manifestación máis visible foi a hexemonía que tiña a Igrexa católica en todos os aspectos da vida pública e incluso privada.

Pacto de San Sebastián: Acordo político entre socialistas, republicanos, nacionalistas e outras forzas minoritarias para organizar unha sublevación contra o goberno de Afonso XIII, asinado en 1930. O Comité revolucionario establecido vai ser o futuro Goberno Provisional da IIª República. Consecuencia deste acordo foi a formación dunha coalición electoral para as municipais de 1931. A vitoria desta coalición supuxo a caída de Afonso XIII.

Pactos da Moncloa: foron os acordos firmados no Palacio da Moncloa durante a transición española el 25 de outubro de 1977, tomando coñecemento e comprometéndose a seu desenvolvemento no Congreso dos Deputados e no Senado. Os devanditos acordos foron firmados, entre o Goberno por Adolfo Suárez, os principais partidos políticos con representación parlamentaria no Congreso, con o apoio das asociacións empresariais e o sindicato Comisiones Obreiras (excepto algunhas seccións sindicais do mesmo) o rexeitamento da Unión Xeral de Traballadores (que finalmente o firmaría) e da Confederación Nacional do Traballo (CNT), co obxectivo de procurar a estabilización do proceso de transición ao sistema democrático, así como adoptar unha política económica que contivera a gran inflación que alcanzaba el 26,390 %.

Plan de Estabilización: Conxunto de medidas económicas adoptadas en España entre 1957 e 1960 co obxectivo de equilibrar a economía española e liberar as súas estruturas para sentar as bases necesarias para o desenvolvemento, ao tempo que se aumenta a integración con outras economías exteriores (regulación de prezos e desaparición de controis intervencionistas).

Plataxunta: Gran coalición que se formou entre a oposición democrática á ditadura arredor das grandes opcións políticas da esquerda. O PSOE coa Plataforma e o PCE con a Xunta. En Outubro de 1976 fusionáronse formando a PLATAXUNTA. Negociou directamente a transición coa UCD de Adolfo Suárez.

Sanjurjada: Éo nome do falido golpe de Estado do 10 de agosto de 1932 contra a Segunda República. Liderado polo xeneral Sanjurjo. So tomou parte no mesmo unha parte do Exército o que supuxo seu fracaso desde practicamente o comezo. Foi o primeiro levantamento das Forzas Armadas contra a República. O seu fracaso convenceu erroneamente a moitos políticos e militares republicanos de que o perigo de as conspiracións pasara e que a aceptación d República era definitiva.

Sección Feminina: foi a rama feminina da Falanxe Española, e posteriormente de FET de las JONS, tamén chamado O Movemento. A Sección Feminina constituíuse en Madrid en 1934, e chegou a funcionar durante corenta anos, disolveuse tras a morte de Franco e a conseguinte desaparición do réxime.

A dirixiu Pilar Primo de Rivera, irmá do fundador de Falanxe. Impregnada dun fervente catolicismo, a rama feminina da Falanxe adoptou as figuras de Isabel a Católica e Santa Teresa de Jesús como modelos de conduta e símbolos da súa acción. No momento, a

Sección Feminina chegou a ter un poder case monopolístico ao constituír o único órgano feminino que existía na ditadura franquista.

Semana Tráxica: Nome con que se coñece o conxunto de actos de protesta producidos en Cataluña na última semana de Xullo de 1909. A decisión de Maura de mobilizar os reservistas para incrementar o exército expedicionario en África orixinou ondatas de protestas en toda España. As organizacións obreiras catalás, sobre todo as anarquistas, decretaron a folga xeral para impedir o embarque dos reservistas cataláns. O motín estendeuse e tomou claras tinguaduras anticlericais co asalto e queima de conventos e igrexas. O exército interveu e levouse a cabo unha forte represión que rematou con varias sentencias de morte entre elas a de Ferrer i Guardia.

Sindicato vertical: Será o único tipo de sindicato permitido en España por Franco, sentando súas bases no Foro do Traballo (1938). Era unha agrupación de empresarios e traballadores organizados por oficios. Nos anos 60 incorporáranse clandestinamente sindicalistas de CC.OO., e exercerán unha oposición ao réxime de Franco, alentando conflitos laborais e sociais.

UCD Unión de Centro Democrático: Partido político español creado en 1977 por Suárez para darlle cobertura política ao seu goberno. Máis que un partido político foi un conxunto deles que formaban unha coalición. Seu nacemento, desenvolvemento e desaparición foron moi rápidas. As distintas tendencias estaban lideradas polos baróns e seu enfrontamento entre eles fixo que Suárez dimitira en Xaneiro de 1981

Unión Patriótica: Agrupación cívica de apoio á Ditadura de Primo de Rivera (1923-1930). De ideoloxía conservadora e corporativista (o seu lema: "Patria, Relixión e Monarquía,"), foi creada, nun principio, como alternativa aos partidos políticos parlamentarios, pero fracasou como organismo para a mobilización das masas a favor do réxime militar.